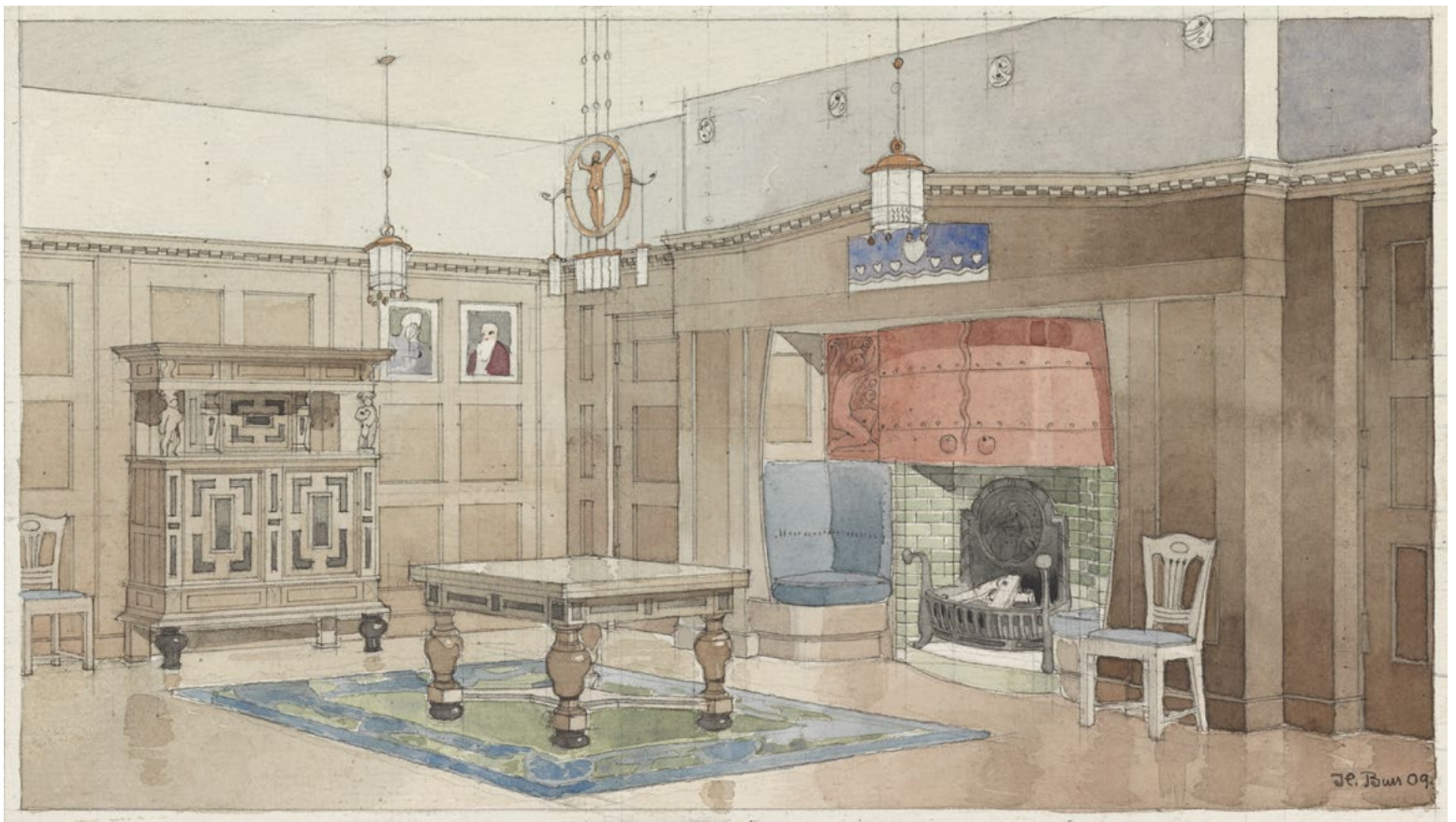

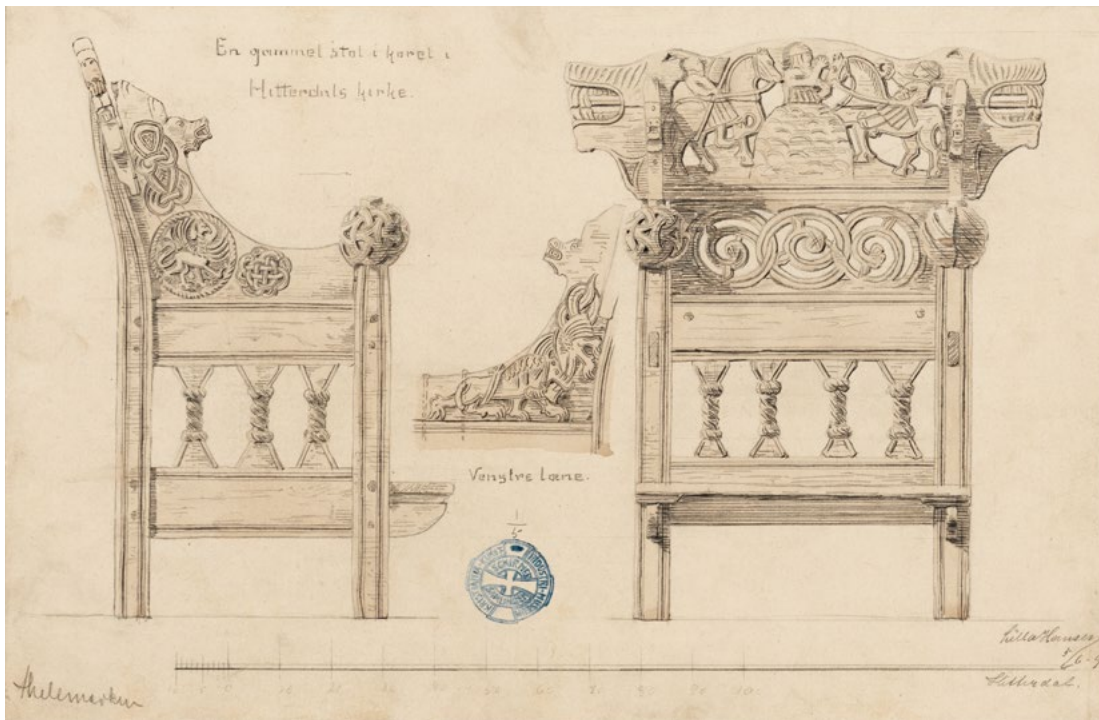
Marie Karsten, skap, 1907.
Foto → Nasjonalmuseet

Henrik Bull, spisestuel, 1896.
Foto → Nasjonalmuseet

Henrik Bull, Villa for hr Generalkonsul H. Olsen, konkurranseutkast, interiørperspektiv, 1909.
Foto → Nasjonalmuseet

Lilla Hansen, oppmåling av stol fra Hitterdal stavkirke (Heddal stavkirke), sommer 1896.
Foto → Riksantikvarens arkiv/Schirmersamlingen

Pionerene

Interiørarkitektenes forening ble etablert 29. mai 1945, senere skiftet foreningen navn til Norske interiørarkitekters og møbeldesigneres landsforening. Men tanker om innredning oppstod lenge før fredsvåren 1945. Utformingen av interiør har vært, og er stadig tema for flere – fra hjemmевærende Frognerfruer, til hardbarka fagpersoner som skjøtter sitt fag med høy grad av integritet.

Etableringen av interiørarkitektur som fagprofesjon har vært nært knyttet til arkitekturfeltet. Bakover i historien, dog uten formelle krav til kompetanse. Det er blant overklassens husfruer vi finner de første kvinnelige «arkitektene». De omtales gjerne som «byggfruearkitekt». 1700-tallet kan by på flere betydelige eksemplarer, blant annet Karen Toller som oppførte Ladegården i Oslo i 1725, og Cecilie Christine von Schøller som bygget Stiftsgården i Trondhjem 1774–78. Dette var velbemidlede kvinner med posisjon, tid og penger til å engasjere seg i hjemmets utforming. Kvinnene var lært opp etter tidens dannelsesideal. De var øvet i tegning, og hadde en viss forstand på arkitektur.

Ut på 1900-tallet kom de første kvinnene med en høyere utdanning i arkitektur. Flere av dem tok oppgaver med innredning. De var på linje med enkelte mannlige

arkitekter, i tillegg til noen anerkjente kunstnere og designere. Kjent i den nordiske historieskrivningen står kunstnere som Carl Larsson og Gerhard Munthe, mens Henrik Bull var en av de fremste arkitektene, som også beskjeftiget seg med møbeldesign og interiør.

1900-tallets første tiår var en brytningstid i Norge. Industrialismen hadde vært den store drivkraften i samfunnsutviklingen siden midten av 1800-tallet. Industrien ga velstand for noen, men også klassemotsetninger, og med tiden en økt oppmerksomhet om arbeiderklassens kår. Arkitekturen og interiørene vi omgir oss med fikk en samfunnsengasjert side. Det handlet om å skape gode boliger – for flere samfunnsklasser, for arbeidsfolk, og et praktisk hjem som arbeidsplass for husmødrene.

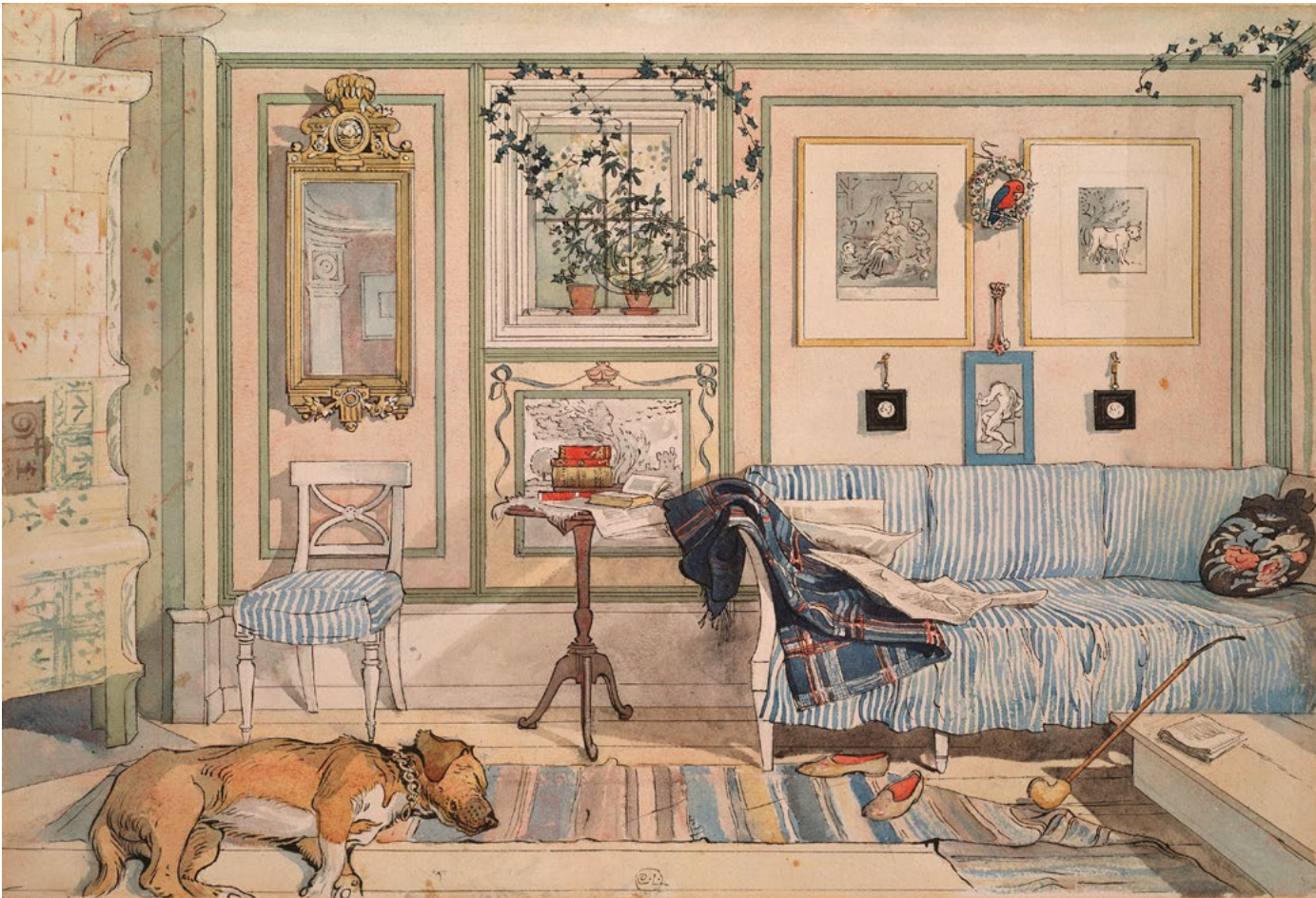
Historien om interiørarkitektur er derfor langt på vei kvinnehistorie. Det er historien om damer med ansvar for store og mindre husholdninger. Og om kvinner som formgivere, estetikere og arkitekter.

TEGNEKOLENS ELEVER – TRE KVINNER

De første kvinnene i Norge med en høyere utdanning i arkitektur, var alle elever ved Tegneskolen i Christiania.¹ Arkitekt Lilla

Hansen (1872–1962) var en av dem. Hun var elev ved Tegneskolen i årene 1892–95, deretter dro hun til Brussel og var assistent hos arkitekt Victor Horta. Tilbake i Kristiania begynte hun å arbeide som arkitekt. I 1916 fikk hun oppgaven med ombygging av Geitmyrsveien 11–13, en frittliggende bygård oppført på slutten av 1800-tallet. 3. etasje og loftet skulle innredes til studiehjem for kvinner. Byggherre var Kristine Bonnevie, Norges første kvinnelige professor ved Universitetet i Kristiania. Lilla Hansen innredet med hybler, i tårnværelset etablerte hun felles bibliotek, og hun designet alle møblene.²

I likhet med Lilla Hansen var det også andre kvinnelige elever ved Tegneskolen som viste en spesiell finfølelse for interiører. En annen av dem var Marie Karsten (1872–1953). Hun var elev ved Tegneskolen 1896–98. Etter endte studier i Kristiania dro hun til London og The Royal College of Art. Karsten regnes som den første interiørarkitekten i Norge. Men betegnelsen «interiørarkitekt» ble ikke konsekvent anvendt i hennes samtid. Hun ble omtalt med flere yrkesbetegnelser, «møbel-arkitekt» og «interiør-arkitekt» var de vanligste.³ Det er også beskrivende for hennes virke. Marie Karsten hadde

Carl Larsson, *Lathörnet*, ca. 1895.

oppgaver både som møbeldesigner og som interiørarkitekt. Mest kjent var Iris tesalong i Tostrupgården i Kristiania, utført omkring 1905 (nå tapt). Det er hevdet at denne var å regne som en norsk variant av Charles Rennie Mackintosh' Tea room i Glasgow. Karsten var også sentral under Jubileumsutstillingen i 1914. For Kristiania Haandverks- og Industriforening utformet hun hele interiører med møblement, tekstiler og fargesetting.

Benedicta Haslund (1882–?) gikk også på Tegneskolen. Her var hun elev på begynnelsen av 1900-tallet, før hun gjorde som Marie Karsten, og dro til videre studier ved The Royal College of Art. Haslund hadde enkelte arkitektoppgaver, men gikk snart inn i lærergjerningen. Da hun søkte stilling som lærer i finere håndarbeid ved Statens kvindelige Industriskole, var det under tittelen «interiørarkitekt».⁴ Hun fikk stillingen, og i 1937 avanserte hun til rektor ved skolen.

Hansen, Karsten og Haslund var alle elever av arkitekt Herman Major Schirmer i Tegneskolens ornamentklasse.⁵ En sentral

del av undervisning var studieturene han arrangerte. I årene 1895–1912 tok han med elevene til Østlandets dalstrøk. Hensikten var å studere og drive oppmåling av kirker og gårdsanlegg fra middelalderen. For å skape norsk arkitektur, måtte arkitektene kjenne nasjonens bygningsarv, hevdet Schirmer.⁶ Det er bevart en stor samling oppmålingstegninger etter studieturene. Samlingen viser at elevene også studerte de gamle bondeinteriørene. Med årene ble interiørene foretrukne motiver for flere av de kvinnelige elevene.

Flere av Schirmers kvinnelige elever hevdet seg med egne karrierer innen interiør- og arkitekturfeltet. De virket i det moderne samfunnet, men representerte samtidig en motreaksjon mot industrialismens masseproduserte varer. Karsten og Haslund ble ved sine studieopphold i London kjent med arts and crafts-bevegelsens ideologier. Et tankegods som må ha funnet sin parallell i bondestandens håndverkstradisjoner, slik elevene møtte den gjennom Schirmers undervisning og studieturer. På tross av perspektivene bakover i

historien og mot tradisjonene, ble disse viktige aktører i den fremtidsoptimisme som skulle prege mellomkrigstiden. Ny produksjon ga muligheter for gode produkter for hjemmene. Dette sammenfalt med modernismens gjennombrudd i arkitekturfeltet. Både arkitekturen og utformingen av interiørene fikk en sosial funksjon.

DEN GODE BOLIG – BOLIGUTSTILLINGER

1800-tallets boliger hadde en del uskrevne regler for organisering av interiørene. I byene bodde folk trangt, likevel var det vanlig å ha et rom avsatt til finstue. Men dette skulle endre seg – «Storstuen er for dyr i våre dager. (...) vårt hjem skal være til å bo i og ikke noe museum»,⁷ ble det slått fast i boka *Lev livet lettere* fra 1938. Boka hadde til hensikt å demonstrere gode løsninger i hjemmet, løsninger som lettet husmorens arbeid. Om utformingen av hjemmet slo boka fast at det skulle være «en praktisk, naturlig og hensiktsmessig ramme om vårt daglige liv i arbeid og

Gerhard Munthe: *Fra Munthes hjem (Leveld) Forstuen*, akvarell, gouache og sort stift på papir, 1902.
Foto → Nasjonalmuseet

hvile.»⁸ Gode intensjoner for husmørens arbeidsplass sammenfalt med arkitektenes ideer. Modernismens arkitektur satte fokus på gode boliger for det brede lag av befolkningen. Man ønsket å skape lyse, luftige og sunne interiører.

På Ankertorvet i Oslo står et lite og beskjedent hus. Bygningen har en enkel bygningskropp med saltak. I dag rommer huset Steinerskolens barnehage. Da det stor ferdig i 1928 var det som permanent utstillingslokale for Østkantutstillingen.⁹ Huset var tegnet av arkitekt Ole Øvergaard på oppdrag for Nanna Broch, boligkontrollør for Oslo helseråd, Østkantutstillingens initiativtaker og foreningens leder. Formålet var å demonstrere hvordan familier med begrenset økonomi kunne innrede gode og vakre boliger.¹⁰ Flere arkitekter engasjerte seg i arbeidet, spesielt arkitektene Jacob Christie Kielland og Ole Øvergaard, i tillegg til designere og formgivere som veversken Ulrikke Greve og keramikeren Andreas Schneider.

Østkantutstillingen satte fokus på innredning av hjemmene. I Norge var de

ikke alene. Flere lignende initiativ ble tatt omtrent samtidig, som Nye hjemutstillingen i 1920, og utstillingen Form og farve i 1924.¹¹ De norske boligutstillingene var også del av en internasjonal bølge med utstillinger som viste god arkitektur og nasjonal design. Tilsvarende arts and crafts-bevegelsen i England ble Deutscher Werkbund stiftet i 1907. Hensikten var å samle håndverkere, arkitekter og formgivere for å heve nivået på tysk industri, håndverk og byggekunst. I 1927 tok organisasjonen initiativ til Weissenhofsiedlung-utstillingen i Stuttgart. Tilsvarende Stuttgartutstillingen tok Svenska Slöjdföreningen initiativ til Stockholmsutstillingen i 1930. Formålet var å vise frem moderne svensk arkitektur og design.

De mange boligutstillingene fikk stor oppmerksomhet i samtiden, og utstillingene ble viktige for utbredelsen av modernismens formspråk og ideologier. Arkitektenes ideer om lys, luft og rasjonelle boligløsninger fant sin gjenklang i mer sosialt funderte teorier som gikk utenfor arkitektens rammer. En naturlig konsekvens av dette var en større

oppmerksomhet omkring interiørene vi omgir oss med.

KJØKKENET – INTERIØRARKITECTURENS OMDREININGSPUNKT

Kjøkkenet var i mellomkrigstiden gjenstand for store endringer. I dette rommet materialiserte de siste trender innen arkitektur, design og teknologi seg. Den betydelige rollen kjøkkenet fikk må ses i sammenheng med modernismens arkitekturteorier. Arkitekter engasjerte seg i kjøkkenets utforming, og fungerte med det også som interiørarkitekter.

Flere av modernismens arkitekter agiterte for boligen som en bo-maskin, og spesielt kjøkkenet ble gjenstand for en rekke utprøvinger. Man søkte løsninger som lettet arbeid – «laboratoriekjøkkenet» ble et begrep. Arkitekt Ingeborg Krafft (1902–1963) hadde en markant stemme i samtidens diskusjoner omkring hjemmets innredning. I 1931 publiserte hun artikkelen «Kjøkkenet» i *Byggekunst*. Her var hun på linje med internasjonale tendenser da hun poengterte

Hus og hjem-utstillingen, 1925, kjøkkeninteriør. Foto → ukjent/oslobilder.no

Husmor på kjøkkenet, 1935. Foto → Esther Langberg/oslobilder.no

Kjøkken, Østkantutstillingen 1931. Foto → Nanna Broch

Østkantutstillingens lokale på Ankertorget. Foto → Inger Marie Munch 1926–40 (anslått), digitalmuseum.no

kjøkkenet som del av boligens organisme, og at man måtte søke en tidsbesparende konsentrering av arbeidsplassen, praktiske og hygieniske løsninger.¹² Det var langt på vei modernismens laborierkjøkken hun siktet til. En annen stemme var arkitekt Kirsten Sand (1895–1996). Hun representerte en motsats til Krafft og laborierkjøkkenet, da hun poengterte at kjøkkenet skulle være et varmt og godt rom. Her måtte det være plass for familiens sysler. Husmorens arbeid skal ikke isoleres fra resten av boligens interiør.¹³

KORSMO OG KNUTSEN – TILBAKE TIL TEGNESKOLEN

Ingeborg Krafft var elev ved Tegneskolen på begynnelsen av 1920-tallet. Skolen hadde da skiftet navn til Statens håndverks- og kunstindustriskole (SHKS). Offisielt ble det ikke gitt arkitekturoplæring ved skolen. Denne var lagt til Noregs tekniske høgskole i Trondhjem. På tross av dette fortsatte SHKS med undervisning i bygningsfag og møblering. Spesielt på arkitektur og formgivningssiden skjedde det nyskapende prosesser. Utviklingen kan langt på vei

kobles til to sentrale arkitekter som begge ble ansatt på 1930-tallet: Arne Korsmo og Knut Knutsen.

Knut Knutsen (1903–1969) var ansatt ved arkitekt Ole Øvergaard's kontor i årene 1928–34. Deretter startet han egen praksis. Som Øvergaard var også Knutsen aktiv i Østkantutstillingen. Han inngikk i foreningens styre fra 1930, kuraterte flere utstillinger og holdt foredrag om hensiktsmessig innredning. I 1937 ble han ansatt som lærer i Formklassen ved SHKS. Klassen var et eksklusivt undervisningstilbud til Treklassen (Treavdelingen), der arkitekt Arne Korsmo var ansatt i 1936.

Arne Korsmo (1900–1968) hadde startet egen praksis med arkitekt Sverre Aasland 1928. Bebyggelsen i Lille Frøens vei og Havna allé på Blinderen ble oppført omkring 1930. Disse byggeoppgavene ble Korsmos store gjennombrudd, med dette markerte han seg som en av de fremste arkitektene i mellomkrigstidens Norge. Korsmos karriere var imidlertid mangefasettert. I tillegg til rene arkitektoppgaver tegnet han også butikkinnredninger, møbler og boliginteriører.

Da Korsmo overtok Treklassen på SHKS

gikk den under navnet Møbelavdelingen. Undervisningen var bygget rundt snekkerfaget og fremstillingen av møbler. Under Korsmo ble undervisningen mer omfattende. Utformingen av møbler ble snart til innredning av hus, med alle dets komponenter, som elektrisitet, varme og sanitæranlegg, ventilasjon og akustikk, foruten gode kunnskaper om møbelkomposisjon.¹⁴ Korsmo omtalte det selv som «romkunst», der interiørene og alle dets detaljer skulle inngå i en større arkitektonisk helhet.¹⁵ I et tilbakeskuende perspektiv, i 1954, omtalte han utviklingen innen hjemmeinnredning:

Den nye utviklingen innenfor boligbygging og hjemmeinnredning har ført til at kravene til møblementkomposisjon er blitt skjerpet. (...) Små leiligheter og små rom har skapt nye variasjoner, mindre dimensjoner på møblene og økt behovet for kombinasjonsmøbler samtidig som behovet for hele møblement er redusert.¹⁶

Kan hende var dette et resultat av mellomkrigstidens fokus på gode boliger og rasjonell møblering. Korsmo var godt oppdatert og søken etter gode løsninger for hjemmene lå til grunn i hans undervisning. På SHKS fikk han etablert et eksperimentrom. Sammen med elevene gjennomførte han forsøk med organisering av interiørene med fleksible komponenter som kunne endres etter ønsket bruk av rommet.

MOT INTERIØRARKITEKTENES FAGORGANISERING

– LINJER I HISTORIEN

Kvinnene med høyere utdanning i arkitektur markerte seg omkring århundreskiftet 18–1900. De var alle elever av arkitekt Herman Major Schirmer ved Tegneskolen i Christiania. Som ferdig utdannet tok flere av kvinnene oppgaver med møblering og interiør. De ble betydelige stemmer i interiørfeltet, som arkitekter og formgivere.

Begynnelsen av 1900-tallet må ha vært en unik tid. Industrisamfunnet førte til vekst og tilflytting til byene. Det var trange kår for mange, men også fornøyelse, selskapelighet, charleston og kvinnefrigjøring, klassemotsetninger og sosialistiske strømninger. Arkitektur og formgivning fikk en sosial side.

En rekke boligutstillinger ble arrangert. Og med dette økte oppmerksomheten mot interiørene, deres organisering og utforming. Interiørarkitektur ble noe som opptok mange.

I linje med Schirmers kvinnelige elever står arkitektene Arne Korsmo og Knut Knutsen, også de med nær tilknytning til Tegneskolen/SHKS. Det ble Knutsen og Korsmo som ledet interiørfaget til egen yrkesprofesjon. Knutsen med fokus mot formgivning og gode håndverksprodukter.¹⁷ Korsmo med sitt eksperimentrom for møblering.¹⁸ Effekten av deres undervisning var stor, ikke minst på interiørarkitektens område. Betegnende nok var det Korsmos elever som tok initiativ til opprettelsen av egen yrkesforening, i de berusede maiukene fredsvåren 1945 – sammen skapte de Interiørarkitektens forening.¹⁹

Arne Korsmo i Treklassens eksperimentrom, SHKS, 1952.
Foto → Nasjonalmuseet

KILDER

Bing, Morten, *Østkanthjemmene og østkantutstillingen. Boskikk og boligidealer i mellomkrigstidens Oslo*, Norsk Folkemuseum, 2001.

Blehr, Randi, «Norges husflid og kunstindustri», i Høgh, Marie (red.), *Norske Kvinder. En oversikt over deres stilling og livsvilkår i hundreaaret 1814–1914 I*, Berg & Høghs forlag, Kristiania, 1914.

Fallan, Kjetil, *Designing modern Norway. A history of design discourse*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2017.

Fearnley, Marie, *Lev livet lettere. Håndbok for alle hjem*, Gyldendal Forlag, Oslo, 1938.

Johnsen, Espen, *Det moderne hjemmet 1910–1940. fra nasjonal tradisjonisme til emosjonell funksjonalisme. Utvalgte villa- og møbelprosjekter av åtte norske arkitekter*, avhandling dr. philos, UiO, 2001.

Knutsen, Knut, «Samtidens billigste masse møbler», *Byggekunst*, 1934, s. 5–7.

Korsmo, Arne, «Grunnlaget og prinsipper for opplæringen ved fagavdelingen Tre», i *Statens håndverks- og kunstindustriskole Årsmelding 1952–1952, 1953–1954*, Oslo, 1955.

Krafft, Ingeborg, «Kjøkkenet», *Byggekunst*, 1931.

Krohg, Christian, 1814–1914 Norges Kunst. *Jubilæumsutstillingen*, Universitetsforlaget, Kristiania, 1914.

Lauvland, Gro, «Lilla Hansens stemme», *Arkitektur N*, 01/2014. *Norsk Skoletidende*, Hamar, 1922.

Schirmer, Herman Major, «Hvad er national Stil i vor Bygningskunst og hvorledes fremkommer den», *Den Norske Ingeniør- og Arkitektforenings organ*, 1880.

Schnitler, Carl W., «Den nye tid og den nye stil» + «Form og farve», i *Kunsten og den gode formen. Artikler og avhandlinger 1902–1926*, Gyldendal Forlag, Oslo, 1927.

Seip, Elisabeth, «Kirsten Sand. Arkitekt for din tid», *Nordlitt*, 36/2015.

Skjerven, Astrid, «Bauhaus-innflytelse på undervisningen ved SHKS», *Kunst og Kultur*, 4/2019.

Wergeland, Even Smith, og Sprovin, Mathilde, «Salmer fra kjøkkenbenken», *Arkitektur N*, 6/2015.

Sprovin, Mathilde, *Tegneskolen i Christiania. En nasjonal arkitekturutdannelse tar form*, avhandling Phd, AHO, 2017.

Sprovin, Mathilde, «Kvinnelige arkitekter på 1800-tallet – utdannelse, arbeid og ekteskap», *Arkitektur N*, 5/2018.

Aarsberetning for Den kgl. Norske Kunst og Haandværksskole i Christiania, 1885–1912.

Laboratoriekjøkken, 1930–40.
Foto → ukjent/oslobilder.no

NOTER

- 1 Sprovin, 2018.
- 2 Lauvland, 2014.
- 3 Blehr.
- 4 *Norsk Skoletidende*, 1922, s. 288.
- 5 Jamfør klasseprotokoller for ornamentklassen, Den kgl. Norske Kunst og Haandværksskole i Christiania, 1885–1912.
- 6 Schirmer.
- 7 Fearnley, s. 14–15.
- 8 Fearnley, s. 10.
- 9 «Østkantutstillingen» er en fellesbetegnelse på en serie utstillinger og foreningen som stod bak dem, aktiv fra 1920-tallet til 1950-årene.
- 10 Bing, s. 139–140.
- 11 Schnitler. Nye Hjem-utstillingen var for øvrig arrangert av Foreningen Brukskunst, mens Form og Farve-utstillingen ble arrangert av Malermesternes Forening og Kristiania Haandverks- og industriforening, i samarbeid med Foreningen Brukskunst.
- 12 Krafft, Ingeborg, *Kjøkkenet*, *Byggekunst*, 1931, s. 141. Ingeborg Krafft var for øvrig assistent hos blant annet Lars Backer, og Gunnar Asplund, før hun startet eget arkitektkontor i 1930.
- 13 Seip, 2015.
- 14 Korsmo.
- 15 Skjerven.
- 16 Korsmo, s. 32.
- 17 Knutsen, 1934.
- 18 Skjerven.
- 19 Arne Korsmo omtalte selv dette i sin presentasjon av undervisningen i Treklassen, Korsmo, s. 31.